

Univerzita Karlova
Právnická fakulta

**Kritická reflexe práva na svobodu projevu za
Československé republiky mezi lety 1918–1938 z
pohledu současného vnímání**

Studentská vědecká odborná činnost

Kategorie: magisterské

Autorka: Georgia Hejduková

Konzultant: doc. JUDr. Jiří Šouša , Ph.D.

2023

XVI. ročník SVOČ

Navrhovaný specializační modul: Právněhistorický

Čestné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do XVI. ročníku Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ) vypracovala samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla přihlášena do předchozích ročníků SVOČ či jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK, včetně užití třetími osobami.

V Praze dne 19.4.2023

Georgia Hejduková

Celkový rozsah vlastního textu práce (od úvodu po závěr), včetně mezer a poznámek pod čarou: 53664 znaků.

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala za veškerou pomoc panu doc. Jiřímu Šoušovi za praktické rady v oblasti zpracování práce, práce s archiváliemi či citacemi. Děkuji mu také za jeho úvodní přednášku na fakultním seznamovacím kurzu. Tato přednáška mě původně inspirovala k napsání práce.

Další poděkování patří doc. Janu Kudrnovi za jeho výklad ohledně zákona na ochranu republiky v jeho kurzu Vývoj ústavního a politického systému. Byla pro mne velmi důležitým orientačním bodem.

Dále bych ráda poděkovala zaměstnancům Národního archivu, Státního oblastního archivu a Národního muzea za jejich práci a veškerou péči, kterou mi věnovali.

A v neposlední řadě děkuji všem mým známým, přátelům či kolegům/kolegyním za jejich podporu a podněty.

Anotace

Cílem této práce je poskytnout shrnutí omezení politického práva na svobodu projevu za období Československé republiky před podepsáním Mnichovské dohody, a to jak v tisku, tak mimo něj. Dalším cílem je zhodnocení zákonných omezení tohoto politického práva jak z pohledu tehdejší doby, tak z pohledu dnešního, zejména v ústavě Československé republiky, v Zákoně na ochranu republiky a v dalších souvisejících zákonech prvorepublikového trestního, ústavního a tiskového práva.

This work aims to summarise the restrictions on freedom of expression, both in print and in general in the Czechoslovak republic before signing the Munich agreement. The goal is to critically examine the restrictions imposed, especially in the constitution of the Czechoslovak republic, in the law regarding the protection of the republic and other related laws from the field of constitutional, criminal and media law, both from the context of the time and today's context.

Obsah

<i>Anotace</i>	4
<i>Úvod</i>	7
1 Svoboda projevu za první republiky	9
1.1 Ústavní listina Československé republiky	9
1.2 Zákon č. 300/1920, o mimořádných opatřeních	11
1.3 Zákon na ochranu republiky	12
1.3.1 Urážka presidenta republiky.....	12
1.3.2 Rušení obecného míru	16
1.3.3 Schvalování trestných činů.....	18
1.3.4 Hrubá neslušnost a neodstranění nebo zřízení nedovolených pomníků	19
1.3.5 Novelizace zákona na ochranu republiky.....	20
1.3.6 Šíření nepravdivých zpráv.....	18
1.3.7 Dopad zákona na ochranu republiky na půdě Národního shromáždění	21
1.4 Zákon o obraně státu	22
1.4.1 Rozšíření dopadu zákona na ochranu republiky	22
1.4.2 Censura a jiná mimořádná opatření	22
2 Svoboda projevu ve věcech tiskových	24
2.1 Tiskové zákony na území Čech a Moravy	24
2.1.1 Rakouský zákon o tisku	24
2.1.2 Novelty tiskového zákona za monarchie.....	25
2.2 Tiskové zákony na Slovensku a na území Podkarpatské Rusi	26
2.3 Některá ustanovení zákona na ochranu republiky a jeho novel	26
2.3.1 Nedovolené zpravodajství	26
2.3.2 Zastavení periodického tiskopisu	27
2.3.3 Novelty zákona na ochranu republiky.....	27
2.4 Malý tiskový zákon	28
2.5 Zákon o obraně státu	29
2.6 Praktické dopady na tiskové právo za první republiky	29
3 Závěr	30
4 Bibliografie	33
4.1 Archiválie.....	33
4.2 Literatura.....	33
4.3 Normativní právní akty a mezinárodní smlouvy	35
4.4 Judikatura.....	36
5 Přílohy	38
5.1 Příloha č. 1 – Lidové listy.....	38
5.2 Příloha č. 2 – Tabulka počtu usnesení.....	39
5.3 Příloha č. 3 – Noviny amerických Čechů	40
5.4 Příloha č. 4 – Rudé právo ze dne 22. září 1938	41
5.5 Příloha č. 5 – Zpráva výboru ústavně-právního o vládním návrh zákona.....	42

5.6	Příloha č. 6 – Spis 1.....	43
5.7	Příloha č. 7 – Spis 2.....	44
5.8	Příloha č. 8 – Fotografie z bádání v Národním archivu a Státním oblastním archivu	45
5.9	Příloha č. 9 – Seznam použitých zkratk a definičních termínů	47

Úvod

Právo na svobodu projevu je právem první generace lidských práv¹, které by mnozí označili jako osvícenské právo, podle některých autorů však jeho počátky lze vystopovat až do roku 451 př.n.l.² Jeho základem je možnost jednotlivce vyjádřit své obavy, přání i kritiku, jak moci veřejné, tak jiných soukromých osob.³ Toto právo samozřejmě nemůže být v právním státě neomezené, a tak se již od jeho počátků diskutuje hranic⁴ mezi tím, co je ještě v demokratickém právním státě z hlediska svobody projevu přípustné a co už nikoliv.

První republika je v dnešní době vnímána ve společnosti jako demokratický právní stát s úctou k lidským právům, s prvky dělby moci, se svobodnými volbami a garancí volebního práva⁵. Je nám v hodinách dějepisu prezentována jako ostrůvek demokracie rozkládající se mezi autoritativní habsburským „žalářem národů“ a obdobím nacistické okupace v podobě Protektorátu Čechy a Morava.⁶

Přesto se dá předpokládat, že první republika, stejně jako jiné obdobné státy, měla své nedostatky v podobě omezování politických práv v oblastech, kde to nebylo nezbytné. Abychom podobná omezení neopakovali, tak má smysl se na historickou legislativu a judikaturu dívat kritickým pohledem a vyhodnotit relevantní poučení pro dnešní dobu a jakým opatřením se do budoucna vyhnout v rámci vytváření legislativy a místo toho se pokusit aplikovat opatření, která jsou více respektující ochraně těchto politických práv.

¹ RESCHOVÁ, Jana, Miluše KINDLOVÁ, Jan GRINC, Ondřej PREUSS a Marek ANTOŠ. Státověda: stát, jednatel, konstitucionalismus. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, xxxiii, 449. ISBN 978-80-7552-695-3, s. 129.

² MCHANGAMA, Jacob a Andrea PRINZOVÁ. Svoboda projevu: od Sokrata po sociální síť. Praha: Institute H2I, 2022, 583 stran ; 20 cm. ISBN 978-80-907820-2-0, s. 8.

³ JÄGER, Petr a Pavel MOLEK. Svoboda projevu: demokracie, rovnost a svoboda slova. Praha: Auditorium, 2007, 195 stran ; 22 cm. ISBN 978-80-903786-5-0, s. 10-14.

⁴ MCHANGAMA, Jacob a Andrea PRINZOVÁ. Svoboda projevu: od Sokrata po sociální síť, s. 17-25.

⁵ MLEJNEK, Josef. Důkladná inventura české politiky – Recenze BALÍK, Stanislav; HLOUŠEK, Vít; HOLZER, Jan; KOPEČEK, Lubomír; PŠEJA, Pavel; ROBERTS, Andrew (2019). Od Palackého k Babišovi. Česká politika 19. až 21. století. Dokořán, Masarykova univerzita 2019, 350 s. ISBN 978-80-7363-968-6 (Dokořán), 978-80-210-9168-9 (Masarykova univerzita). Acta Politologica [online]. Charles University, 2020, 12(2), 41-44 [cit. 2023-03-31]. ISSN 1804-1302. Dostupné z: doi:10.14712/1803-8220/10_2020, s. 32.

⁶ Filmy *Hříšní lidé města Pražského*, *Četnické Humoresky*, *První republika* a další.

V této práci je mým cílem shromáždit relevantní právní předpisy a jejich následný judikaturní výklad. Následně tyto předpisy srovnat s dnešním právním stavem a kriticky zhodnotit, zda prvorepubliková právní úprava splňovala stanovený účel.

Prvorepublikové právo samozřejmě bylo do značné míry utvářeno právem Rakousko-Uherským⁷, což bylo zapříčiněno recepcí práva podle zákona 11/1918 Sb. z. a. n. o zřízení samostatného státu československého. Vzhledem k tomu, že rakouskouherské právo v oblasti ochrany cti je natolik rozsáhlé, že je zcela mimo maximální možný rozsah této práce je pokrýt, tak se omezím jen na vybraná ustanovení o tiskovém právu a ustanovení novelizována prvorepublikovými zákony. Svobodu projevu tak budu především vnímat jako politické právo vyjadřovat svůj názor vůči veřejné moci. Z tohoto důvodu zejména relevantní předpisy v oblasti rakouskouherského práva ochrany cti budou z rozsahu této práce vynechány.

Z hlediska struktury se práce nejdříve zaměřuje na ústavu první republiky, jako na její stěžejní ústavní dokument a následně na jednotlivé hmotněprávní předpisy z oboru trestního a ústavního práva. V druhé části práce se pak zaměřím na specifické úpravy pro oblast tisku.

Předpisy budou srovnávány s původní úpravou v recipovaném Rakousko-Uherském trestním právu, tak se současnou praxí v oboru. Cílem bude zkoumat nejen jazykový výklad a výklad na základě důvodových zpráv, ale i praktickou aplikaci práva v soustavě prvorepublikových soudů.

Z důvodu rozsahu se také omezují výlučně na období před podepsáním Mnichovské dohody. Republika po jejím podepsání a následném předání sudetských oblastí Německé říši již byla státem s fakticky úplně jiným postavením a geopolitickou situací.

⁷ VOJÁČEK, Ladislav. Urážky, pomluvy, nactiutrhaní: ochrana cti v československém trestním právu. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 503 s. ISBN 80-86861-51-1, s. 85.

1 Svoboda projevu za první republiky

Nejprve bude provedena analýza právní úpravy občanských a politických práv v Ústavní listině z roku 1920. Předmětem zkoumání bude zejména úprava práva na svobodu projevu a tiskového práva. Zaměříme se i na porovnání se současným ústavním pořádkem.

1.1 Ústavní listina Československé republiky

Československá ústavní listina z roku 1920 se otázkou svobody tisku podrobně zabývá v §113 odst. 1 a v §117 odst. 1.⁸ Ústavní listina upravovala, že předběžná cenzura tisku by byla v rozporu s ústavou, zatímco souběžná cenzura byla ústavně konformní.⁹ *De facto* se však jednalo o cenzuru předběžnou, protože v důsledku vysokých nákladů spojených se zabavováním tiskovin se snažily vydavatelé cenzuru předejít předběžným posláním tiskovin ke kontrole.¹⁰

Tato ústavní garance měla své limity. Hranice byla nastavena užitím slova *v zásadě*. Zákonodárce tak počítal s variantou, že může nastat situace, kdy bude potřeba ve veřejném zájmu v podobě obrany státu před nepřáteli nutně toto právo omezit *de lege ferenda*. Taková situace pak skutečně nastane v zákoně o mimořádných opatřeních¹¹ a v zákoně o obraně státu.

V §117 Ústavní listiny zas ústavodárce dává možnost se v mezích zákona projevovat a to slovem, tiskem, obrazem apod. Nutno dodat, že i toto právo bylo omezitelné zákonem, což se zejména v pozdějších úpravách ukáže jako efektivní způsob, jak garanci ochrany tohoto politického práva efektivně vyprázdnit.

Z dnešního pohledu je Ústavní listina z roku 1920 poměrně liberální. Nicméně oproti dnešní garanci v čl. 17 Listiny základních práv a svobod¹² zde svoboda projevu požívá menší V dnešní úpravě jsou obsaženy podmínky, které musí zákon, který by omezil svobodu projevu, splnit, aby jí mohl omezit. Ústavodárce zde tak chtěl předejít excesivnímu omezování tím, že

⁸ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a. n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

⁹ KOHOUT, Martin. Tiskové zákonodárství ČSR v legislativním procesu a judikatuře Nejvyššího soudu v letech 1918–1938. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2014. Dostupné také z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/72943>. Disertační práce. Univerzita Karlova, s. 50.

¹⁰ HOLUB, Miroslav. Svoboda tisku. Všechno: časopis českých právníků. 1924, 5(9), 206.

¹¹ KOHOUT, Martin. Tiskové zákonodárství ČSR v legislativním procesu a judikatuře Nejvyššího soudu v letech 1918 - 1938, s. 50.

¹² Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky.

do LZPS vložil test proporcionality. Samozřejmě i zde záleží, jakým způsobem bude test proporcionality Ústavní soud ve své judikatuře vykládat. Současný Ústavní soud je ve svém výkladu testu proporcionality poměrně liberální¹³, byť se silně opírá o názor Evropského soudu pro lidská práva, jehož judikatura je pro ČR, jakožto smluvní stranu Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách, závazná.

Oproti Ústavní listině z roku 1920 zde zákonodárce v Listině základních práv a svobod implicitně neupravil svobodu tisku, nicméně vzhledem k tomu, že se k právům, která se svobody tisku týkají dostatečně vyjádřil v čl. 17, zejména v tomto případě implicitním zmíněním ústavní nekonformity předběžné cenzury¹⁴.

Pokud bychom však Ústavní listinu z roku 1920 měli hodnotit v dobovém kontextu, tak musíme zmínit, že její listina, včetně práv na ochranu svobody tisku a svobody projevu, byla hodnocena jako vrchol politického liberalismu.¹⁵ Implementace možností omezení svobody projevu a tisku byla sice značná, nicméně vzhledem k období, ve kterém se Československá Ústavní listina z roku 1920 schvalovala, nijak neobvyklá. Navíc i dnes jsou podobná omezení v České republice možná.¹⁶ Lze tak konstatovat, že se i z pohledu dnešních občanských práv jednalo o mimořádně liberální ústavní listinu.¹⁷

¹³ WAGNEROVÁ, Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK a Ivo POSPÍŠIL. Listina základních práv a svobod: komentář. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, xxv, 906 s. ; 24 cm. ISBN 978-80-7357-750-6, s. 423-445.

¹⁴ Následná cenzura je ústavně konformní. Stejně tomu bylo i za první republiky.

¹⁵ BROKLOVÁ, Eva. Srovnání demokratických ústav ČSR, Německa a Rakouska. In: Československá ústava 1920 : devadesát let poté : sborník textů. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2010. ISBN 978-80-86547-89-3, s. 11-22.

¹⁶ Zde je myšlen zejména Ústavní zákon č. 110/1998 Sb. o bezpečnosti České republiky v kontextu mimořádných opatření.

¹⁷ To se netýkalo práv sociálních a hospodářských, která byla výrazně liberálněji upravena jak v ústavě Výmarské republiky, tak Polské republiky.

1.2 Zákon č. 300/1920, o mimořádných opatřeních

První větší zásah do práva na svobodu projevu byl zákon č. 300/1920, o mimořádných opatřeních, který umožňoval vládě dočasnou suspenzi základních práv a svobod za účelem obrany státu. Zákon byl přijat, v reakci na složitost uplatňování státní moci¹⁸ na celém území v prvních letech existence státu.¹⁹

Takovýto zásah byl podmíněn usnesením vlády, který musel být následně schválen prezidentem²⁰ republiky²¹. Nejdelší přípustná doba trvání takového opatření byla tři měsíce a mohla být přijata pouze za podmínek nezbytnosti k ochraně státu.

Jedná se sice na první pohled o excesivní opatření, nicméně vzhledem ke geopolitickému postavení ČSR v době přijímání šlo o opatření oprávněné, a i v současné době je tato dočasná suspenze základních práv upravena v Ústavním zákoně o bezpečnosti,²² který definuje různé typy stavů, kdy mohou být základní lidská práva omezena. Je sice pravda, že zákon dává výrazně vyšší pravomoci parlamentu než vládě a prezidentovi republiky, ale dá se říci, že souhlas presidenta byl v tomto ohledu odpovídající pojistkou proti zneužití. Navíc zde byla zavedena možnost soudního přezkumu.²³

¹⁸ Do tohoto patřily zejména spory s jinými státními útvary o území. Například spor s Polskou republikou o území Těšínska.

¹⁹ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. I, 1914-1945. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 584 s. ISBN 80-246-1027-2, s. 164.

²⁰ V dobách první republiky se prezident republiky skutečně psal jako president s písmenem s. Tato funkce se tak i oficiálně nazývala.

²¹ §3 Zákona č. 300/1920 Sb., o mimořádných opatřeních.

²² Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky.

²³ KUKLÍK, Jan. Příběh československé ústavy 1920 II: Ústava a Její Proměny V Meziválečném Období. 1st ed. Prague: Karolinum Press, 2022, 1 online resource (668 pages). ISBN 9788024654355, s. 241-242.

1.3 Zákon na ochranu republiky

Zákon č. 50/1923 Sb. z. a. n., na ochranu republiky na ochranu republiky reagoval na nepříznivý vývoj v okolních státech²⁴, zejména reagoval na vzestup komunistických hnutí a hnutí usilující o obnovu poměrů panujících před první světovou válkou.²⁵ Současně také dochází k nástupu krajně pravicových hnutí s fašistickou ideologií.²⁶ Podle některých autorů vedla k přijetí zákona vražda Dr. Aloise Rašina a snaha zvýšit trestní sazbu za politické trestné činy.²⁷ Ze zákona jsou vybrány pro téma práce relevantní ustanovení.

1.3.1 Urážka presidenta republiky

Nejprve se budeme přínosem zákona na ochranu republiky v oblasti privilegované ochrany presidenta republiky. Podle §11 odst.1 tohoto zákona mohl být postihován ten, kdo presidentovi republiky, nebo jeho náměstkům²⁸ před dvěma a více lidmi ublíží výhružkou nebo ho uvede ve veřejný posměch, případně ho obviní tak, že ohrozí jeho čest.²⁹ Trest byl v takovém případě od osmi dnů do šesti měsíců v tuhém vězení.

V odst. 2 pak byla odlišná trestní sazba v případě, že byl čin spáchán tváří v tvář presidenta republiky či opakovaně. Odstavec 3 prostřednictvím ustanovení „*Důkaz pravdy i přesvědčení o pravdě je vyloučen*“. „V podstatě zaváděl to, že bylo v zásadě jedno, zda byl výrok pravdivý, ale i pravdivý výrok mohl být považován za trestný.“³⁰

²⁴ Důvodová zpráva výboru Ústavně právního Národního shromáždění. Praha: Poslanecká sněmovna Národního shromáždění, 1923, s. 23-24.

²⁵ ČERNÝ, Jan. Zákon na ochranu republiky. 2. přepr. a rozm. vyd. V Praze: Svaz československých soudců, 1935. 123 stran, s. 20.

²⁶ MALÁ, Jaroslava. Zákon na ochranu republiky. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Vedoucí práce prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc., s. 19.

²⁷ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. I, 1914-1945, s. 178.

²⁸ Úřad náměstka byl předpokládán v ústavě, nicméně nikdy nebyl oficiálně zřízen.

²⁹ Zde se nevyžadovalo, aby to bylo před dvěma a více lidmi

³⁰ ŠTEFANICA, Ján. Aplikácia skutovej podstaty urážky prezidenta republiky podľa § 11 zákona č. 40/1923 Zb. v I. ČSR. Acta Iuridica Olomucensia [online]. Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2013, 8(1), 105-115 [cit. 2022-12-04]. ISSN 1801-0288, s. 4.

Důvodová zpráva k zákonu hájila toto ustanovení §67 Ústavní listiny s tím, že prezident republiky nemůže být zastoupen, a tedy by se případnému důkazu pravdy nemohl bránit.³¹

Zákon o zločinech, přečinech a přestupcích urážku na cti znal. Byla definována v Hlavě XII.³² Nicméně čest prezidenta republiky měla jiný obsah než v případě obecné urážky na cti ve výše zmíněném zákoníku vymezené.³³ Z dnešního pohledu bychom ji nejspíše nahradili slovem spojením „důstojnost funkce prezidenta republiky“. Nešlo jen o čest osobní,³⁴ ale i o všeobecnou vážnost, kterou tato funkce měla jako funkce ústavního představitele Československé republiky.³⁵ Naplnění skutkové podstaty vyžadovalo, aby byl projev hrubě neuctivý, ovšem aplikace tohoto výkladu se v praxi velmi lišila.³⁶

Z judikatury je nutné upozornit zejména na případ, kdy byl Masaryk obviněn, že postupuje proti katolickému obyvatelstvu. Obžalovaný jej popsal jako „*bojovného činitele, pracujícího na úkor určité skupiny obyvatelstva ve státě*“³⁷ Tím dle soudu překročil míru přípustné kritiky a hrubě znevážil úřadu prezidenta.

Dále je zřetele hodný případ, kdy obžalovaná německé národnosti odsoudila přípravy oslav prezidenta republiky jako komedii a tím se podle soudu rovněž naplnila skutková podstata.³⁸

³¹ Důvodová zpráva výboru Ústavně právního Národního shromáždění. Praha: Poslanecká sněmovna Národního shromáždění, 1923, s. 32

³² Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

³³ MILOTA, Albert. Zákon na ochranu republiky. 1 vyd. V Kroměříži: J. Gusek, 1923, 148 stran, s. 45-46.

³⁴ VOJÁČEK, Ladislav. Urážky, pomluvy, nactiutrhaní: ochrana cti v československém trestním právu, s. 228

³⁵ MILOTA, Albert. Zákon na ochranu republiky, s. 46

³⁶ ŠTEFANICA, Ján. Aplikácia skutkovej podstaty urážky prezidenta republiky podľa § 11 zákona č. 40/1923 Zb. v I. ČSR, s. 4.

³⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 14.01.1925, Zm II 466/24.

³⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 29.1.1925, Zm II 534/24.

Jako poslední je na místě zmínit případ Jakuba Demla, který měl parafrázovat Otakara Březinu³⁹ a tím se dopustit naplnění skutkové podstaty trestného činu. Před vynesením rozsudku však prezident trestní stíhání zastavil.⁴⁰

Tato úprava je poměrně excesivní, zejména díky širokému výkladu, který poskytoval státním zástupcům či prokurátorům široké pole působnosti jaké výroky stíhat. V podstatě tak navazuje na úpravu trestního práva za dob Rakousko-Uherské monarchie, která postihovala urážky panovníka.⁴¹ Zde sice nebyl tak tvrdý postih,⁴² ale i tak činil presidenta takřka nedotknutelnou osobou oproti ostatním ústavním činitelům.⁴³

Princip vyloučení důkazu pravdy odporuje současným principům proporcionality střetu práva na ochranu osobnosti s právem na svobodu projevu. Ústavní soud v současné judikatuře rozlišuje hodnotící a skutkové výroky. Zatímco nepravdivý výrok, který by odkazoval na skutkové a zároveň nepravdivé a nedoložitelné skutečnosti, by nepoužíval ochrany svobody projevu, tak výrok, který pouze hodnotí chování druhé osoby, už požívá ochrany svobody projevu, pokud není přehnaný.⁴⁴ Zejména v případě veřejně činné politické osoby zde bude výrazně převažovat veřejný zájem na svobodnou demokratickou diskusi než na ochranu její osobnosti.⁴⁵ Tyto principy jsou podporovány i v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva například v případě Handyside a ostatní proti Spojenému království⁴⁶ a Oberschlick proti Rakousku⁴⁷ Tyto principy však nebyly v první republice známy.

³⁹ Příloha I

⁴⁰ ŠTEFANICA, Ján. Aplikácia skutkovej podstaty urážky prezidenta republiky podľa § 11 zákona č. 40/1923 Zb. v I. ČSR, s. 11.

⁴¹ Předmětná úprava 117/1852 Ř. z byla přijata ještě v období před vyrovnáním

⁴² §63 Zákona č. 117/1852 ř.z., Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích.

⁴³ Ostatní ústavní činitele byli chráněni jen proti zásahům do výkonu funkce.

⁴⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 3. 2005, sp. zn. I. ÚS 367/03.

⁴⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 5. 2014, sp. zn. IV. ÚS 1511/13.

⁴⁶ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, 7.12.1976, sp. zn. 5493/72, Handyside a ostatní proti Spojenému království, anglicky.

⁴⁷ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, 23.5.1991, sp. zn. 11662/85, Oberschlick proti Rakousku, anglicky.

Takové postavení presidenta republiky je neakceptovatelné v moderním státě založeném na svobodné soutěži politických představitelů, protože dával prezidentovi zbraň, jak stíhat svoje politické odpůrce.⁴⁸

Nejde však jen o politickou soutěž. Pokud má občan věřit, že „*Všichni obyvatelé republiky Československé požívají v stejných mezích jako státní občané této republiky na jejím území plné a naprosté ochrany svého života i své svobody nehledíc k tomu, jakého jsou původu, státní příslušnosti, jazyka, rasy nebo náboženství.*“⁴⁹ Tak je nutné, aby se taková pravidla dodržovala skutečně pro všechny občany. Stavění jakýchkoli osob zákonem nad jiné je přímo v rozporu s tímto ustanovením a takový zákon byl dle mého názoru v rozporu se základními ústavními principy.

Nelze ani přijmout argument, že podobná ustanovení měla chránit presidenta jako státní a ústavní symbol. President republiky je především představitel státu a volený orgán. A nelze tak v žádném případě chránit politického představitele před jakoukoliv, byť hrubou kritikou v zájmu ochrany nějaké abstraktní instituce.

Pokud zákonodárci skutečně chtěli chránit presidenta republiky jako institut, tak si má smysl klást otázku proč právě presidenta republiky. Funkci, která neměla v období první československé republiky valné pravomoci a měla pouze jakýsi neformální vliv. Tato ochrana mi nepřijde oprávněná ani odůvodnitelná.

V nedávné době byla v ČR otevřena otázka obnovení tohoto ustanovení v právním řádu.⁵⁰ Nesetkal se však se všeobecnou podporou, a naopak se značnou mírou kritiky.⁵¹ Je tak nepravděpodobné, že bude přijat.

⁴⁸ To mimo jiné dokazuje případ Zm I 431/25, kdy byl postihován člen politické strany za projev na schůzi.

⁴⁹ § 106 Zákona č. 121/1920 Sb. z. a. n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

⁵⁰ BÍLKOVÁ, Veronika. Urážka hlavy státu jako trestný čin?. Právník (Praha) [online]. 2018, 2018(3), 169186 [cit. 2022-12-04].

⁵¹ MATZNER, Jiří. Návrh na zavedení trestného činu hanobení prezidenta republiky. In: Právní prostor [online]. Praha: Právní prostor, 2016 [cit. 2023-01-12]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/navrh-na-zavedeni-trestneho-cinu-hanobeni-prezidenta-republiky>.

1.3.2 Rušení obecného míru

Dále je zajímavý §14, který v odst. 1 který zavádí nový přečin a skutkovou podstatu v podobě: „*Kdo veřejně nebo před více lidmi nebo více lidí pobuřuje státu pro jeho vznik, proti jeho samostatnosti nebo demokraticko-republikánské formě.*“ Pokud se tohoto člověk dopustil pomocí tisku, mohl být potrestán tuhým vězením od jednoho měsíce do dvou let.

Podle judikatury Nejvyššího soudu z roku 1927 se k naplnění skutkové podstaty v tomto případě vyžadovaly dvě okolnosti – nejprve úmysl a pak také vědomost, že postupují proti samostatnosti, ústavní jednotnosti a demokraticko-republikánskému zřízení.⁵²

Z judikatury dále vyplývá, že k pobuřování mohlo dojít projevem lítosti nad odtržením Německa a vůlí připojit německy mluvící oblasti zpět. Postihovány mohly být i výroky „ve starém Rakousku to bylo lepší“ či „Heil Hitler“.⁵³ Státní zastupitelství se pokoušelo stíhat i třeba satirický zpěv rakouské hymny⁵⁴ či výrok „ksindle, český pse“⁵⁵

Odstavce 2. a 3. se týkaly veřejného popuzování k násilnostem či zášti pro jejich národnost, jazyk, rasu nebo náboženství a případně toho, že jsou dané osoby bez vyznání. V tomto případě bylo pro účely naplnění skutkové podstaty nutné, aby pachatel ve své činnosti vzbudil u jiných potřebu vykonat násilnosti, což vedlo až k rozhodnutí takový čin vykonat.

U záště pak bylo naplněním skutkové podstaty vyvolávání duševního stavu, při kterém si další osoby utvoří o skupině představy jako o skupině nepřátelské, což může rovněž vést k násilnostem.

V odst. 4 je pak naplnění skutkové podstaty obdobné jako v odst. 2 s tím rozdílem, že cílem má v tomto případě být jednotlivec, a nikoliv skupina osob. Pokud však byla cílem jedincova národnost, pak to spadalo pod odst.5.⁵⁶

Pro splnění skutkové podstaty v odst. 5 zákona na ochranu republiky se pachatel musel dopustit hanobení republiky. Trestné bylo hanobení, které se stalo surovým nebo štvavým způsobem. Cílem pachatele zde nemuselo nutně být vyvolání nepřátelského smýšlení, ale

⁵² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 31.05.1927, Zm I 261/27.

⁵³ MALÁ, Jaroslava. Zákon na ochranu republiky, s. 45.

⁵⁴ Tk XI 7267/25, Zemské státní zastupitelství v Praze

⁵⁵ Tk XIII 3509/25, Zemské státní zastupitelství v Praze

⁵⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 5.02.1925, Znl II 602/24.

musel si být vědom, že přesně toho mohl dosáhnout svým štvavým či surovým způsobem.⁵⁷ Judikatura pak jako hanobení definovala snahu o úmyslné snižování vážnosti⁵⁸ a to jakýmkoliv způsobem včetně nadávky.⁵⁹

Všechny činy, které mohl pachatel spáchat v tomto odstavci, vyžadovaly pro svou trestnost, aby byly spáchány veřejně. Veřejnost je blíže upravena v §39 odst. 2takto: „*Veřejně je čin vykonán, byl-li spáchán v tiskopise nebo v rozšiřovaném spise, ve shromáždění nebo před zástupem*“, což představovalo odchýlení se od v té době platného práva⁶⁰ v trestním zákoníku.⁶¹

Hodnocení této úpravy je značně složité. Pokud jde o hanobení skupiny či podněcování nenávisti proti skupině obyvatel, tak i současný trestní zákoník toto upravuje, konkrétně v §355 a §356.⁶² Zde samozřejmě je tato úprava progresivnější, výslovně zmiňuje i „*jinou skupinu obyvatel*“ ale i Zákon na ochranu republiky mohl být takto vykládán.⁶³ Zákon na ochranu republiky tak poskytuje ochranu před diskriminací i nad rámec ústavy z roku 1920.⁶⁴ Lze tak z dnešního pohledu vnímat tato ustanovení jako přiměřená a obstála by i dnes. Výrazně tak rozšiřuje úpravu přijatou v Trestním zákoníku⁶⁵, což lze vnímat jako pozitivní snahu chránit práva menšiny za účelem veřejného zájmu zachování míru a veřejného pořádku.

Na druhou stranu úprava v odst.1 a odst. 5 se snaží chránit československou státnost. Zde se jedná o jednoznačné potlačení svobody projevu, protože zde není legitimní veřejný zájem a tehdejší dobovou⁶⁶ atmosféru opravdu nelze vnímat jako neomezený mandát

⁵⁷ MILOTA, Albert. Zákon na ochranu republiky, s. 60.

⁵⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 2.01.1925, Zm II 491/24.

⁵⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 20.10.1927, Zm I 261/27.

⁶⁰ MILOTA, Albert. Zákon na ochranu republiky, s. 56.

⁶¹ Zákon č. 117/1852 ř.z., Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích.

⁶² Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁶³ MILOTA, Albert. Zákon na ochranu republiky, s. 59.

⁶⁴ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. I, 1914-1945, s. 104-106.

⁶⁵ §278 Zákon č. 117/1852 ř.z., Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích.

⁶⁶ Dobovou atmosférou je myšleno především atmosféra převratů v okolních státech, narůstajícího nacionalismus spojeným s poměrně širokým vyčerpáním obyvatelstva že stále relativně nedávné války. Do se přidává narůstající nespokojenost levice a atentát na Aloise Rašína.

k potlačování politických práv. Úprava je potenciálně zneužitelná na potlačení kritiků tehdejších poměrů. V současném trestním právu toto není upraveno.⁶⁷

1.3.3 Schvalování trestných činů

Další úpravou byla úprava v §16, která výslovně zakazovala veřejně schvalovat trestnou činnost, vychvalovat či odměňovat pachatele. Schvalování trestné činnosti či vychvalování pachatele se muselo stát veřejně. Z judikatury pak vyplývá, že není třeba výslovný souhlas s činem, ale stačí, že lze tento souhlas lze nepochybně dovodit.⁶⁸ Rozhodující je pak, jak průměrný čtenář pojímá obsah takového projevu. Co se vychvalování pachatele zločinu týče, tak zde se dle judikatury vztahovalo ustanovení na zločin, jenž byl spáchán. Nepatřilo sem oslavování sebe jako potenciálního pachatele zločinu v budoucnu.⁶⁹

Zde se však nejedná v zásadě o kontroverzní úpravu. Je zcela ve veřejném zájmu omezit svobodu projevu v zájmu ochrany státu, který v tomto případě představuje nepodpora zločinců mezi obyvatelstvem. Ostatně náš trestní zákoník toto rovněž upravuje.⁷⁰

Pokud bychom dnešní a prvorepublikovou úpravu komparovali, tak je nutno nepochybně dojít k závěru, že toto omezení bylo proporcionální a zcela na místě. Současná úprava zachovává jak výslovnou podporu, tak odměňování či oceňování. Zachovává také strukturu a co je možná nejvíce překvapivé, také trestní sazbu s tím, že byla odstraněna spodní hranice.

Lze tak poměrně přesvědčivě konstatovat, že daná úprava je jak proporcionální, tak i relativně v právním státě očekávatelná. Nejedná se tak dle mého názoru o problematickou úpravu.

1.3.4 Šíření nepravdivých zpráv

Další v pořadí je úprava v §18 zákona, která postihovala šíření nepravdivých zpráv. Klíčová pro skutkovou podstatu byla skutečnost, že pachatel v době šíření činu měl důvody se domnívat, že je zpráva nepravdivá. Pachatel byl však beztrestný v okamžiku, kdy by tyto důvody pro něj existovaly. V odst. 2 pak byla uvedena situace, kdy by takové šíření zprávy

⁶⁷ mimo poměrně odlišný případ hanobení státních symbolů v §13 zákona o užívání státních symbolů České republiky

⁶⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 4.01.1935, Zm I 235/34.

⁶⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 9.12.1929, Zm I 417/29.

⁷⁰ §365 Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

poškozovalo bezpečnost státu. V obou případech se trest zvyšoval, pokud pachatel prokazatelně v době šíření zprávy věděl, že je nepravdivá.⁷¹

Dle judikatury se účinek zprávy posuzoval nejen podle dojmů, které vyvolávala u přímých posluchačů, ale dokonce i podle následků, které nastanou u osob, ke kterým se tato zpráva dále přenesla.⁷² Judikatura dále nerozlišovala, zda byly zprávy hypotetické či měly reálný základ. Zpráva nemusela mít ani bližší časové určení.⁷³

Současný trestní zákoník rovněž definuje šíření nepravdivé zprávy, která může způsobit narušení veřejného pořádku jako trestné. Na rozdíl od prvorepublikové úpravy však tato zpráva musela bezprostředně způsobovat ohrožení veřejného pořádku⁷⁴. Zatímco podle odst.1 §18 zákona na ochranu republiky stačilo, aby tato zpráva byla pouze nepravdivá.⁷⁵ Prvorepublikové ustanovení je tak výrazně širší a rozšiřuje i ustanovení trestního zákoníku v té době platného rakouského práva.⁷⁶ Je otázka, zda toto rozšíření nebylo zneužitelné. I toto je jeden z důvodů, proč se při novelizaci dala přednost termínu poplašné zprávy, jako zprávy, která může způsobit veřejné znepokojení.⁷⁷

Prvorepubliková úprava tak byla, jak svou šíří, tak svým vysokým trestem poměrně přísná, nicméně vzhledem k politické situaci celkem pochopitelná. Je však otázkou, zda se jí chceme nyní inspirovat, protože by to omezilo lež a tím by došlo nejen k zahlcení systému neškodnými lživými výroky, ale i k výraznému zásahu do práva na svobodu výrazně nad rámec současné úpravy.

1.3.5 Hrubá neslušnost a neodstranění nebo zřízení nedovolených pomníků

Na závěr ještě krátce o §20 o hrubé neslušnosti a §26 o neodstranění nebo zřízení nedovolených pomníků, v obou případech se jednalo pouze o přestupek.⁷⁸ A vzhledem

⁷¹ MILOTA, Albert. Zákon na ochranu republiky, s. 75.

⁷² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 11.04.1933, Zm II 302/31.

⁷³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 30.09.1927, Zm I 65/27.

⁷⁴ DRAŠTÍK, Antonín, FREMR, Tomáš DURDÍK, Miroslav RŮŽIČKA a Alexander SOTOLÁŘ. Trestní zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-790-4, s. 2785-2790.

⁷⁵ MILOTA, Albert. Zákon na ochranu republiky, s. 75.

⁷⁶ §308 Zákon č. 117/1852 ř.z., Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích.

⁷⁷ JELÍNEK, Jiří. K trestnímu postihu šíření poplašné zprávy, s. 23.

⁷⁸ MILOTA, Albert. Zákon na ochranu republiky, s. 80-89.

k nedostatku dostupné judikatury i povaze přestupku je možné říct, že šlo o spíše vzácnější případy.

V případě §20 byla skutková podstata naplněna, pokud osoba hrubě neslušným způsobem bránila ve výkonu funkce některých orgánů veřejné moci, v případě poškození dobrého jména republiky, poškození státních symbolů či podobizny prezidenta republiky. Zde je patrné, že se všechna ustanovení zákona již do jisté míry překrývají s ostatními ustanoveními (zejména §11, §14). Jednalo se o menší delikt srovnatelný s přestupkem v dnešním zákoně o užívání státních symbolů.⁷⁹

§26 se v zásadě omezuje na snahu zabránit budování pomníků, nápisů a jiných památek zobrazujících rakouské či německé monarchy a pomníků, které by mohly působit protistátně.⁸⁰ Jedná se (vzhledem k nedostatku skutečných případů) spíše o vymezení proti předchozímu režimu a o jakési *kvazirozšíření* §19. Nedá se však mluvit o nějakém výrazném zásahu do politických práv.

1.3.6 Novelizace zákona na ochranu republiky

Zákon na ochranu republiky byl za svou dobu existence několikrát novelizován. Vzhledem k časovému vymezení této práce se budeme podrobně zabývat dvěma novelami.⁸¹ První novelou byla novela zákona č. 124/1933 Sb. z. a n. Ta v oblasti svobody projevu mimo tisk rozšiřovala skutkovou podstatu trestného činu rušení obecného míru o §6 o hanobení národního shromáždění nebo jeho orgánů.

V druhé novele zákona č. 140/1934 Sb. z. a n. byla rovněž rozšířena skutková podstata rušení obecného míru o §14a, která měla nově pokrýt i ty, co by popuzovali k násilnostem, nepřátelským činům nebo k zášti, a to vůči lidem, co by republikánsko-demokratické zřízení republiky bránili a aktivně vystupovali na jeho obranu. Ostatní dopady těchto novel se z povahy věci týkaly práva tiskového, tak se k nim dostanu v části této práce o tiskových dopadech zákona.

⁷⁹ § 13 Zákon č. 352/2001 Sb., o užívání státních symbolů České republiky a o změně některých zákonů, ve znění k 3.12.2022.

⁸⁰ MILOTA, Albert. Zákon na ochranu republiky, s. 89.

⁸¹ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. I, 1914-1945, s. 181.

1.3.7 Dopad zákona na ochranu republiky na půdě Národního shromáždění

Přijetí zákona na ochranu republiky mělo ještě jeden aspekt. Vzhledem k tomu, že zákon zaváděl či zpříšňoval celou řadu verbálních zločinů, přečinů a přestupků, tak měl zcela logicky dopad na činnost národního shromáždění, a to v podobě potřeby zabývat se verbálními delikty členů Národního shromáždění v rámci instrumentu poslaneckých imunit, které zavádí ústava v § 24.⁸²

V tomto ohledu je nutné upozornit zejména na fakt, že po vstoupení zákona na ochranu republiky v účinnost se dramaticky zvýšil počet žádostí o vydání poslanců⁸³ a ač byla drtivá většina těchto žádostí na imunitním výboru zamítána, tak je nutné vzít v potaz, že tito poslanci byli nuceni se těmito žádostmi zabývat, čímž se zcela logicky nemohli věnovat přijímání jiných relevantních zákonů, které by byly ku prospěchu občanům.

Samozřejmě by zde mohl zaznít argument, že už samotná implementace zákona pak výrazně mohla parlamentní debatu regulovat. Nicméně vzhledem k tomu, že parlamenty pro přečiny a přestupky související bezprostředně s politickou činností k vydání nepřistupovali. Je otázka, zda může tento argument obstát a zda jím lze obhájit takovéto solidní navýšení agendy členů Národního shromáždění.

Toto zahlcení Národního shromáždění tak dokazuje, že ani zákonodárce nedokázal úplně dohlédnout na dopady přijatého zákona, což koneckonců může být další argument k jeho nepromyšlenosti a nekonceptčnosti.

Na závěr si ještě dovoluji zmínit, že zákon byl uplatňován retroaktivně. Jako důkaz můžeme použít dva případy poslanců Národního shromáždění, kteří se přečinu dopustili ještě před tím, než se zákon na ochranu republiky začal projednávat. Toto je v naprostém rozporu s funkčním konceptem právního státu.

⁸² §24 Zákon č. 121/1920 Sb. z. a. n, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

⁸³ Tabulka 1

1.4 Zákon o obraně státu

Posledním zákonem, který se oblasti svobody projevu mimo tisk dotýká je Zákon č. 131/1936 Sb. z. a. n., o obraně státu. Tento zákon byl jeden z nejrozsáhlejších, co byl za první republiky přijat.⁸⁴ Vzhledem k jeho rozsahu přináším jen jeho vybraná ustanovení.

1.4.1 Rozšíření dopadu zákona na ochranu republiky

V §39 se výrazně rozšiřuje dopad §23 Zákona na ochranu republiky o nedovoleném zpravodajství.⁸⁵ Přijetím tohoto zákona se stalo nezákonné rozšiřovat informace o obranných mechanismech ČSR i mimo tisk. Do té doby bylo možné naplnit skutkovou podstatu pouze při spáchání přečinu tiskem. Rozšiřoval také rozsah obranných systémů, o kterých bylo zakázáno informovat⁸⁶ a zmocňoval vydat zákaz k dalšímu rozšíření.

1.4.2 Censura a jiná mimořádná opatření

Vláda mohla podle §129 nařídit svým usnesením dočasnou suspenzi práva na svobodu projevu v podobě censury v oblasti divadel, filmů, telefonních hovorů či poštovních nebo telegrafních služeb. Také mohlo podle odst. 2 dojít k cenzuře všech zpráv, které byly předávány příslušníkům branné moci. Vláda mohla dále nařídit censuru i v oboru reprodukce zvuku jako například gramofonových desek.

Vláda měla za tímto účelem zřídit censurní komisi, která by censuru centrálně organizovala. Členy této komise jmenovalo Ministerstvo národní obrany a ostatní ministerstva. Této komisi byly podřízeny všechny orgány, které tuto censuru prováděly.

Ač se toto opatření může zdát jako poměrně neproporcionální.⁸⁷ Tak je nutné si uvědomit, že v době jeho přijímání byla republika již v poměrně značném ohrožení. Na

⁸⁴ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. I, 1914-1945, s. 237.

⁸⁵ Viz podrobně kapitola 2.3 této práce

⁸⁶ Šlo zejména infrastrukturu, která se k obraně státu využívala (radiokomunikace, pošty, silnice)

⁸⁷ Což i do jisté míry je, problematičtější byla zejména nulová kontrola ze strany státních orgánů mimo vládu

hranicích se již budovalo opevnění⁸⁸ a země se již aktivně připravovala na ohrožení ze strany jiných států i vnitřních nepřátel.⁸⁹

Dá se tak toto opatření obhájit tím, že vláda potřebovala efektivně a rychle řešit nástroje obrany státu. Nicméně zde chybí jakákoliv kontrola ze strany moci zákonodárné.⁹⁰Není zde ani potřeba podpisu presidenta jako v případě zákona z roku 1920.⁹¹ Vláda tak mohla tento zákon snadno zneužít.

⁸⁸VRÁNA, David. Vývoj československého opevnění. Praha:Univerzita Karlova,Pedagogická fakulta, 59 stran, 2017, s. 33.

⁸⁹ Myšleny zejména strany, které chtěly odtržení části území od ČSR

⁹⁰ Pokud bychom srovnali s Ústavním zákonem o bezpečnosti, tak zde je kontrola parlamentu implementována pro každý typ omezení práv a svobod.

⁹¹ Zákon č. 300/1920 Sb., o mimořádných opatřeních.

2 Svoboda projevu ve věcech tiskových

Tiskové právo za období první republiky je upraveno v několika právních dokumentech. Základ tvořilo recipované rakouské právo v podobě zákona o tisku.⁹² Ten byl významně novelizován malým tiskovým zákonem.⁹³

Do oblasti tiskového práva však velmi významně zasahovaly i další zákony. Tato práce limitována délkou, proto se zaměřím výlučně na ty oblasti tiskového práva, které se bezprostředně dotkly svou materií práva na svobodu projevu.

V oblasti tiskového práva se projevila plně problematika právního dualismu v Československé republice. Proto je nutné debatu o prvorepublikovém tiskovém právu rozdělit na Čechy a Moravu(býv. Předlitavsko) a Slovensko a Podkarpatskou Rus(býv. Uhry).

2.1 Tiskové zákony na území Čech a Moravy

2.1.1 Rakouský zákon o tisku

Zákon o tisku pocházel z období, které bezprostředně následovalo Bachův absolutismus. Oproti dřívější úpravě odstraňoval nutnost získání koncese k vydávání periodického tisku.⁹⁴ Vydávání tisku však nadále podléhalo zákonné ohlášce.⁹⁵ Vydavatel mohl následně začít vydávat 8 dnů po této ohlášce.⁹⁶ To vedlo k nárůstu počtu vydávaných tiskovin.⁹⁷ Úřad mohl tuto lhůtu využít k zastavení tiskopisu, po uplynutí této lhůty to již nebylo možné.⁹⁸

⁹² Zákon č. 3/1863 ř.z., o tisku.

⁹³ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. I, 1914-1945.

⁹⁴ KOHOUT, Martin. Tiskové zákonodárství ČSR v legislativním procesu a judikatuře Nejvyššího soudu v letech 1918 - 1938, s. 23.

⁹⁵ §10 Zákon č. 3/1863 ř.z., o tisku.

⁹⁶ MILOTA, Albert a Jan HRABÁNEK. MILOTA, Albert a Jan HRABÁNEK. Tiskové právo československé: ochrana cti, tiskové novely, slovenské zákony, redaktorský zákon atd. 2. dopl. a rozšíř. vyd. Praha: Linhart, 1938, 608 s, s. 42.

⁹⁷ KOHOUT, Martin. Tiskové zákonodárství ČSR v legislativním procesu a judikatuře Nejvyššího soudu v letech 1918 - 1938, s. 23-24.

⁹⁸ MILOTA, Albert a Jan HRABÁNEK. Tiskové právo československé, s. 24.

Na každém tiskopise musel být uveden údaj odpovědného redaktora, kterým mohl být rakouský občan starší 24 let, který byl způsobilý k právním úkonům.⁹⁹

Vydavatelé byli také nuceni opravovat veškeré chyby v tiskopisu uvedené, a to jak ve prospěch soukromých osob, tak ve prospěch státních úřadů.¹⁰⁰ Stanovoval také povinnost v tiskopisech přijímajících inzerci obsahovat úřední oznámení.¹⁰¹

Tím, že byla zrušena předběžná cenzura se výrazně rozšířila implementace institutu zabavení tiskoviny, pokud byla v rozporu se zákonem.¹⁰² Odpovědnost pak nesla osoba označená jako odpovědný redaktor.¹⁰³ Státní zástupce mohl také stíhat samotný obsah tiskopisu.¹⁰⁴

Rakouský tiskový zákon tak sice liberalizoval poměry, nicméně zejména po vyrovnání se hojně využívaly nástroje represe.¹⁰⁵

2.1.2 Novely tiskového zákona za monarchie

K další liberalizaci došlo v roce 1894,¹⁰⁶ kdy byla zrušena povinnost kauce¹⁰⁷ pro nově vznikající tiskopisy. Zaváděl také náhradu škody pro vydavatele poškozené neoprávněným zásahem státních orgánů.¹⁰⁸

⁹⁹ KOHOUT, Martin. Tiskové zákonodárství ČSR v legislativním procesu a judikatuře Nejvyššího soudu v letech 1918 - 1938, s. 24.

¹⁰⁰ §19 Zákon č. 3/1863 ř.z., o tisku.

¹⁰¹ §20 Zákon č. 3/1863 ř.z., o tisku.

¹⁰² KOHOUT, Martin. Tiskové zákonodárství ČSR v legislativním procesu a judikatuře Nejvyššího soudu v letech 1918 - 1938, s. 25.

¹⁰³ §9 Zákon č. 3/1863 ř.z., o tisku.

¹⁰⁴ KOHOUT, Martin. Tiskové zákonodárství ČSR v legislativním procesu a judikatuře Nejvyššího soudu v letech 1918 - 1938, s. 27.

¹⁰⁵ To bylo zejména v reakci na požadavky českých zástupců a související nespokojenost spojená s malým počtem ústupků oproti Uherské části monarchie.

¹⁰⁶ Zákon č. 161/1894, jímž částečně zrušují, částečně mění se ustanovení tiskového zákona ze dne 17. Prosince 1862, č. Ř.z. 6, a trestního řádu ze dne 23. Května 1873, č. Ř.z. 119.

¹⁰⁷ Kauce byla zavedena v § 13–16 zákona č.3/1963 ř.z.

¹⁰⁸ KOHOUT, Martin. Tiskové zákonodárství ČSR v legislativním procesu a judikatuře Nejvyššího soudu v letech 1918 - 1938, s. 33.

2.2 Tiskové zákony na Slovensku a na území Podkarpatské Rusi

Rakouský tiskový zákon platil pouze pro území Čech a Moravy. Na Slovensku tak platila po dobu první republiky úprava, která byla přijata v Uhersku. Z tohoto pohledu je pro nás relevantní Tlačový zákon XIV/1914. Ten byl přijat relativně krátce před zánikem monarchie. Uherský tiskový zákon v roce 1914 do jisté míry pouze srovnával¹⁰⁹ rozdíly s rakouskou úpravou. Nutno dodat, že vývoj uherského tiskového práva byl výrazně rychlejší než v případě rakouského práva.¹¹⁰ Nejvýraznější rozdíl oproti rakouské úpravě byla možnost státních složek zasahovat do místní příslušnosti porotních soudů. Následné novely pak novelizovaly, jak bývalou rakouskou, tak uherskou úpravu.

2.3 Některá ustanovení zákona na ochranu republiky a jeho novel

Zákonem na ochranu republiky jsme se podrobně zabývali v obecné části, nyní se však budeme věnovat věcem tiskovým, které tento zákon upravuje.

2.3.1 Nedovolené zpravodajství

§23 odst. 1 zákona zaváděl novou skutkovou podstatu. K jejímu naplnění došlo uveřejněním zprávy v tisku o pohybu vojska, o vojenské síle, o obranných systémech republikových nebo spojeneckých, o opatřeních určených k obnově pokoje i přes zákaz vlády a s vědomím, že ohrožuje zájem státu.

Odstavec 2 pak zakazoval informovat o trestním stíhání, vyšetřování či o samotném trestném činu ve věci vojenské zrady.¹¹¹ První takový zákaz byl uveřejněn až v roce 1936 pro odst.2¹¹² a v roce 1937 pro odst.1.¹¹³ Do té doby nešlo skutkovou podstatu naplnit.

¹⁰⁹ Jednalo se například o trestní odpovědnost osob či problematiku institutu tiskové opravy.

¹¹⁰ KOHOUT, Martin. Tiskové zákonodárství ČSR v legislativním procesu a judikatuře Nejvyššího soudu v letech 1918 - 1938, s. 40.

¹¹¹ §23 Zákona č. 50/1923 Sb. z. a. n., na ochranu republiky.

¹¹² Věcní věstník ministerstva národní obrany. Praha: Ministerstvo národní obrany, 1936, 19(39)., s. 223-224.

¹¹³ MILOTA, Albert a Jan HRABÁNEK. Tiskové právo československé, s. 428.

2.3.2 Zastavení periodického tiskopisu

Pokud soud uznal, že rozesíláním periodického tiskopisu byl spáchán zločin uvedený v zákoně na ochranu republiky,¹¹⁴ tak mohl v případě důvodné obavy o pokračování obdobné trestné činnosti tento tiskopis zastavit podle §34 odst. 1.

Pokud by takový tiskopis byl nadále vydáván, tak se trestá za tento přečin vězením od osmi dnů do tří měsíců podle §34 odst. 2. Trest se v případě opakovaného přečinu zvyšoval na tuhé vězení od čtrnácti dnů do šesti měsíců. Tiskový úřad mohl také zakázat vydávání tiskopisu pod jiným jménem podle odst. 3. Stížnost na toto opatření neměla suspenzivní účinek.

2.3.3 Novelty zákona na ochranu republiky

Zákon na ochranu republiky byl novelizován významně v oblasti tiskového práva novelami č. 124/1933 a č. 140/1934. Významné bylo rozšíření oprávnění v §34 o §34a a §34b.

V §34a mohla vláda nařízením rozšířit o další přečiny¹¹⁵ uvedené v zákoně na ochranu republiky. Mohla také prodloužit dobu, po kterou byl tiskopis zastaven. Takové nařízení muselo být oznámeno Národním shromážděním. Vláda musela sledovat, zda opatření již nepozbylo svého důvodu a měla povinnost jej v takovém případě odvolat. Odvolat jej také mohly obě komory parlamentu, jestliže se na tom usnesly. Jestliže příčiny nepominuly, tak mohla vláda se souhlasem presidenta republiky nařízení prodloužit, a to nejdéle na dobu dvou let.¹¹⁶

Jak se v praxi ukázalo, jakákoliv kontrola Národním shromážděním byla v tomto případně neefektivní, jelikož vláda mohla nařízení bez problémů a většího odporu prodloužit. Takové vládní nařízení platilo od 18. července 1933 až do období protektorátu.¹¹⁷

Možnost vlády rozšiřovat aplikace zákonů nařízením je určitě velmi kontroverzní řešení, tím spíše když byla tato nařízení bez větších problémů prodlužována. Podkopává to základní princip, že práva a povinnosti může stanovit pouze zákonodárná moc, a nikoliv moc výkonná.

¹¹⁴ Konkrétně šlo o § 1, § 3, § 5 č. 1, § 6 č. 2 a 3, § 14 č. 1, 2 a 3, § 15 č. 3, § 16 č. 2, § 17 č. 1, § 21 č. 1, §§ 22 a 23 Zákona na ochranu republiky.

¹¹⁵ Konkrétně šlo o §11, č. 2, §14, č. 4 až 6, §14 a), §15, č. 1, 2 a 4, § 16, č. 1, a §§18 a 20 Zákon č. 140/1933 sb. pak rozšířil výčet odstavců o § 14 a).

¹¹⁶ Možnost prodloužit rozšíření byla implementována až druhou ze zmiňovaných novel.

¹¹⁷ Přesněji do 26. července 1939.

2.4 Malý tiskový zákon

Zákon č. 126/1933 Sb. z. a n, kterým se mění a doplňují tiskové zákony neboli malý tiskový zákon je nejvýznamnější tiskovou novelou tiskových předpisů za první republiky. Drtivá většina jeho obsahu se však nedotýká svobody projevu v tisku, ale pouze jiných parametrů¹¹⁸ původního tiskového zákona. Zmiňuji tak výslovně pouze jeho ustanovení, které se svobody tisku z pohledu svobody slova bezprostředně týkají.

Velmi kontroverzní bylo ustanovení §2, které umožňovalo zakázat kolportáž v případě rozporu s hodnotami první republiky. Zákaz takové kolportáže byl v kompetenci správních úřadu a tato pravomoc zřídkakdy vyžadovala souhlas soudu.¹¹⁹

Zde můžeme vidět přenesení poměrně značných pravomocí v oblasti omezení tiskové svobody na výkonnou moc. Obecně se tato úprava dá také kritizovat za vágnost hodnotového vymezení první republiky a potenciální zneužitelnost této vágnosti.

Z tohoto pohledu je tak zajímavá verze zákona po novele č. 140/34, která nařídila povinné uveřejňování projevů presidenta republiky, jeho náměstka, vláda nebo její předseda či člen vlády, který je k takovému úkonu vládou zmocněn. Text měla dodat Česká tisková kancelář.¹²⁰

Toto je poměrně značný zásah do svobody tisku, který je problematický zejména z pohledu ochrany nezávislé politické soutěže. Rakouský tiskový zákon sice umožňoval vztahovat usnesení o zveřejňování úředních vyhlášek na projevy členů vlády či parlamentu¹²¹, nicméně zejména požadavek na pravidelné zveřejňování vládních projevů v rozsahu alespoň třikrát týdně pod hrozbou sankce dává vládě nespornou kompetitivní výhodu při následné obhajobě mandátu ve volbách.

V dobách první republiky žádný koncept ochrany nezávislé politické soutěže neexistoval. Strany měly své stranické tisky a běžně tyto tisky psaly v jejich prospěch. Pokud bychom se však měli nějak poučit z politiky první republiky vůči cenzuře komunistického tisku,

¹¹⁸ Jednalo se zejména o problematiku volné kolportáže

¹¹⁹ POUPEROVÁ, Olga. Vývoj právní úpravy vydávání tisku na našem území, s. 47.

¹²⁰ §17 Zákon č. 126/1933 Sb., kterým se mění a doplňují tiskové zákony.

¹²¹ MILOTA, Albert a Jan HRABÁNEK. Tiskové právo československé, s. 161.

tak tím, že své oponenty neumlčíte tím, že je budete cenzurovat. Naopak tito oponenti mohou díky pocitu, že se proti nim establishment snaží bojovat získat další podporu.¹²²

V demokratickém právním státě určitě musí existovat způsob, jak bojovat proti stranám, které se snaží o destrukci právního státu, nicméně zároveň je nutné vnímat politická práva organizace v politických stranách jako velmi cenné a důležité právo.¹²³

2.5 Zákon o obraně státu

§125 zákona o obraně státu umožňoval zákaz vydávat či rozšiřovat tiskoviny, které by mohly ohrozit obranu státu. Toto velmi úzce souviselo se zavedením cenzurní komise, která v případě ustanovení rozhodovala o těchto omezeních.

2.6 Praktické dopady na tiskové právo za první republiky

Cenzura byla za první republiky stejně jako za období rakousko-uherské monarchie poměrně běžnou součástí veřejného života, zejména pokud jste byli tiskovina, která vycházela z určité dle první republiky nežádoucí politické orientace či národního smýšlení¹²⁴.

Nejtvrději cenzura dopadala na Rudé právo, které bylo zejména v kolportáži omezováno po celou dobu první republiky. K prvnímu většímu omezení došlo v roce 1928, kdy bylo Rudé právo na měsíc zakázáno.¹²⁵ Nutno dodat, že KSČ¹²⁶ se rozhodla pokračovat ve vydávání tohoto tiskopisu ilegálně a přímo tak mařit snahu dodržování tohoto zákazu. K následnému zastavení těchto tiskopisů následně docházelo opakovaně.

Po přijetí zákona o obraně státu začalo také docházet k úpravám samotného textu publikovaných periodik v podobě vymazání z pohledu ústřední cenzurní komise problematického textu.¹²⁷

První ústřední cenzurní komise byla podle některých pramenů ustanovena 19. září 1938. Tedy v době, kdy již mnichovská krize byla v plném proudu. Tato komise následně centrálně

¹²² Toto můžeme vidět i nyní ve Spojených státech amerických v osobě Donalda Trumpa.

¹²³ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17.2.2010 Pst 1/2009–348.

¹²⁴ ŽÁČEK, Pavel. Tiskový pořádek před 15. březnem 1939. Cenzurní opatření za zvýšeného ohrožení republiky, s. 5.

¹²⁵ Tamtéž, s. 6.

¹²⁶ Vydavatel Rudého práva.

¹²⁷ Příloha 4.

nařizovala cenzuru všech tiskovin. Stalo se tak na základě mimořádného opatření vyhlášeného o dva dny dříve.¹²⁸

Cenzura byla v období „Mnichovské krize“ skutečně masivní. Nejen, že bylo zakázáno informovat o čemkoliv, co by mohlo podlamovat morálku vojska či národa, ale bylo dokonce zakázáno informovat o změnách státních hranic po podepsání Mnichovské dohody.¹²⁹

Cenzura tisku mohla někdy dosahovat skutečně až impozantních rozměrů. Jako příklad uvádím výtisk rudého práva ze dne 22. září 1938.¹³⁰ Rudé právo byla navíc krátce po uzavření Mnichovské dohody zakázáno úplně.¹³¹

Takto velké zásahy do svobody tisku zejména již v průběhu dvacátých let lze velmi těžko odůvodnit. Není pochyb, že KSČ se opakovaně pokoušela o kritiku vlády, ale vzhledem k tomu, že šlo o parlamentní stranu, tak je cenzura takovéto kritiky jen stěží oprávněná.

Samozřejmě, že v době po roce 1936 se taková cenzura již dá obhájit ohrožením státu ze strany jejich nepřátel, nicméně i v tomto případě se setkáváme s relativně značnými excesy, které mohly být snadno zneužitelné. Je například zcela legitimní se ptát na proporcionalitu zákazu zobrazování map po podepsání Mnichovské dohody.

3 Závěr

Československá republika vznikla v období po první světové válce. Od počátku musela řešit konflikty ohledně státních hranic s Maďarskem a Polskem a byla permanentně v počátku ohrožena snahy o změnu poměrů zevnitř¹³² i z vnějšku.

Je tak zcela logické, že ač měla republika poměrně liberální garance politických práv v ústavní listině, tak v zájmu ochrany republikánsko-demokratické státní formy republiky měl tehdejší zákonodárce potřebu široce definovaná práva a svobody omezit.

¹²⁸ ŽÁČEK, Pavel. Tiskový pořádek před 15. březnem 1939. Cenzurní opatření za zvýšeného ohrožení republiky. Paměť a dějiny: PD [online]. Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, (2), 5-21 [cit. 2022-12-20]. ISSN 1802-8241, s. 8

¹²⁹ Tamtéž, s. 9.

¹³⁰ Příloha č. 4.

¹³¹ ŽÁČEK, Pavel. Tiskový pořádek před 15. březnem 1939, s. 11.

¹³² Příloha č. 3.

Veškerá omezení a práva by měla mít však své odůvodnění a měla by být, pokud možno proporcionalní, tedy by neměla omezovat politická a občanská práva bez potřebného odůvodnění nezbytnosti takového opatření.

Pokud by totiž byla občanská a politická práva omezována bez patřičného odůvodnění, tak by šlo o neproporcionalní zásah do práv a svobod. Neproporcionalní zásahy omezují občany ve výkonu jejich práv a svobod a mohou vést postupným omezováním, byť v dobré víře až k zániku demokratického státu.¹³³

Na druhou stranu svobodný demokratický stát musí být schopný se bránit proti svým nepřátelům, kteří se jej snaží zničit a nastolit nedemokratický režim.¹³⁴ Každá demokracie má být tak obranyschopná a mít sílu na to se těmto nepřátelům bránit.¹³⁵

Dá se tak říct, že původní cíle v omezeních dané historicko-politickým kontextem jsou legitimní. I tak je však třeba hodnotit, kdy se jedná o aktivní obranu před skutečnými nepřáteli a kdy je to jen vykonstruovaná ochrana institucí, jejichž ochrana není tak nezbytná, aby stála za omezení občanských a politických práv.¹³⁶

Z tohoto pohledu přinesla omezení občanských a politických práv řadu odůvodnitelných změn. Například snaha potlačovat šíření nepravdivých zpráv nebo dočasná suspenze základních práv v případě vyhlášení mimořádných opatření.

Na druhou stranu už těžko legitimně obhájíte stíhání kritiků presidenta republiky¹³⁷ či naprosto nesmyslnou snahu vést válku proti stavění pomníků¹³⁸. Těžko obhajitelná je i relativně široká cenzura komunistického tisku.

Řada z těchto institutů navíc byla následně užita a zpřísněna za doby nesvobody, zejména po únoru 1948 komunisté řadu těchto reforem převzaly a v praxi ještě více implementovaly. Jako případ uvádím poměrně širokou moc výkonnou s relativně malou

¹³³ LEVITSKY, Steven a Daniel ZIBLATT. How democracies die. 1st edition. New York: Crown, 2018, 312 stran. ISBN 978-1-5247-6293-3.

¹³⁴ POPPER, Karl R. (Karl Raimund). The open society and its enemies. 1st edition. New York: Routledge, 2008, 2 sv. ISBN 978-0-415-23731-4.

¹³⁵ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17.2.2010 Pst 1/2009–348.

¹³⁶ Viz moje kritika §11 Zákona na ochranu republiky na str. 10-13.

¹³⁷ §11 Zákona č. 50/1923 Sb. z. a. n., na ochranu republiky.

¹³⁸ §26 Zákona č. 50/1923 Sb. z. a. n., na ochranu republiky.

kontrolou ostatních mocí. Tyto reformy byly jeden z dalších klíčů komunistického převzetí moci v roce 1948 a jejich následného vládnutí až do roku 1989.

V práci jsem se kriticky snažila hodnotit dobové právní úpravy v porovnání se současnou praxí. Bylo by samozřejmě fakticky i historicky nesprávné bez kontextu porovnávat současnou a prvorepublikovou právní úpravu, nicméně nelze také veškeré právní úpravy přijímat s tím, že se jednalo o v tehdejší společnosti nezbytná omezení.

První republika byla nepochybně demokratickým státem, který se velmi snažil o to, aby jeho občané mohli vykonávat právo na svobodu slovem i tiskem. V některých případech však aplikace některých omezení šla daleko za hranice nezbytných úprav pro udržení republikánsko-demokratického režimu a jednalo se o opatření, která bychom dnes označili nejen za neproporcionální, ale dokonce připomínající formy státního zřízení, proti kterým se snaží vymezovat.¹³⁹

A stejně jako se ve Spojených státech je nutné koukat kriticky na severoatlantický obchod s otroky či ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irska na negativní dopady jejich impéria, tak je nutné, abychom kriticky i my jako národ vnímali naši historickou legislativní zkušenost a snažili se z ní v dnešních výrazně odlišných dobách poučit. Jak by řekl významný americký filosof George Santayana „*Ti, kdo si nepamatují minulost, jsou odsouzeni k tomu ji opakovat.*“¹⁴⁰

¹³⁹ Odkazují zejména na zrušení šlechtických titulů či zabavování majetku velkostatkářů

¹⁴⁰ SANTAYANA, George. Reason in Common Sense: The Life of Reason Volume 1. Vyd 1. USA: Dover Pubns, 1611. ISBN 0486239195, s. 284.

4 Bibliografie

4.1 Archiválie

Jakub Deml dovolává se svobodomyšlnosti presidenta Masaryka. Lidové listy : ústřední orgán Československé strany lidové. Praha: Československá akciová tiskárna, 22. 11. 1930, ročník 8, číslo 269.

Hlas lidu: věnováno zájmům pracujícího lidu. New York: Czechoslovak Publishing Corporation, 1920, 35(145). ISSN 2573-8992.

Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické. V Praze: Fr. Toužil, 1938, 19(223). ISSN 0032-6569.

Zpráva výboru ústavně-právního o vládním návrh zákona (tisk 3996) na ochranu republiky. Poslanecká sněmovna Národního shromáždění republiky Československé, 1923.

Věcní věstník ministerstva národní obrany. Praha: Ministerstvo národní obrany, 1936, 19(39).

Důvodová zpráva výboru Ústavně právního Národního shromáždění. Praha: Poslanecká sněmovna Národního shromáždění, 1923.

Trestní spis Tk XI 7267/25, Praha: Zemské státní zastupitelství v Praze, 1923

Trestní spis Tk XIII 3509/25, Praha: Zemské státní zastupitelství v Praze, 1923

4.2 Literatura

BÍLKOVÁ, Veronika. Urážka hlavy státu jako trestný čin?. Právník (Praha) [online]. 2018, 2018(3), 169186 [cit. 2022-12-04].

BROKLOVÁ, Eva. Srovnání demokratických ústav ČSR, Německa a Rakouska. In: Československá ústava 1920: devadesát let poté: sborník textů. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2010, s. 11-22. ISBN 978-80-86547-89-3.

ČERNÝ, Jan. Zákon na ochranu republiky. 2. přepr. a rozm. vyd. V Praze: Svaz československých soudců, 1935. 123 stran.

DRAŠTÍK, Antonín, FREMR, Tomáš DURDÍK, Miroslav RŮŽIČKA a Alexander SOTOLÁŘ. Trestní zákoník: komentář. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-790-4.

GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. I, 1914-1945. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 584 s. ISBN 80-246-1027-2.

HOLUB, Miroslav. Svoboda tisku. Všehrd: časopis českých právníků. 1924, 5(9), 206.

JÄGER, Petr a Pavel MOLEK. Svoboda projevu: demokracie, rovnost a svoboda slova. Praha: Auditorium, 2007, 195 stran; 22 cm. ISBN 978-80-903786-5-0

JELÍNEK, Jiří. K trestnímu postihu šíření poplašné zprávy: (nejen o koronaviru). Bulletin advokacie. Praha: Rego, 2020(4), 23. ISSN 1210-6348.

KOHOUT, Martin. Tiskové zákonodárství ČSR v legislativním procesu a judikatuře Nejvyššího soudu v letech 1918–1938. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2014.

Dostupné také z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/72943>. Disertační práce. Univerzita Karlova.

KUKLÍK, Jan. Příběh československé ústavy 1920 II: Ústava a Její Proměny V Meziválečném Období. 1st ed. Prague: Karolinum Press, 2022, 1 online resource (668 pages). ISBN 9788024654355.

LEVITSKY, Steven a Daniel ZIBLATT. How democracies die. 1 vyd. New York: Crown, 2018, 312 stran. ISBN 978-1-5247-6293-3.

MCHANGAMA, Jacob a Andrea PRINZOVÁ. Svoboda projevu: od Sokrata po sociální síť. Praha: Institute H2I, 2022, 583 stran ; 20 cm. ISBN 978-80-907820-2-0

MALÁ, Jaroslava. Zákon na ochranu republiky. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Vedoucí práce prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.

MATZNER, Jiří. Návrh na zavedení trestného činu hanobení prezidenta republiky. In: Právní prostor [online]. Praha: Právní prostor, 2016 [cit. 2023-01-12]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/navrh-na-zavedeni-trestneho-cinu-hanobeni-prezidenta-republiky>

MILOTA, Albert. Zákon na ochranu republiky. 1 vyd. V Kroměříži: J. Gusek, 1923, 148 stran.

MILOTA, Albert a Jan HRABÁNEK. Tiskové právo československé: ochrana cti, tiskové novely, slovenské zákony, redaktorský zákon atd. 2. dopl. a rozšíř. vyd. Praha: Linhart, 1938, 608 s.

MLEJNEK, Josef. Důkladná inventura české politiky – Recenze BALÍK, Stanislav; HLOUŠEK, Vít; HOLZER, Jan; KOPEČEK, Lubomír; PŠEJA, Pavel; ROBERTS, Andrew (2019). Od Palackého k Babišovi. Česká politika 19. až 21. století. Dokořán, Masarykova univerzita 2019, 350 s. ISBN 978-80-7363-968-6 (Dokořán), 978-80-210-9168-9 (Masarykova univerzita). Acta Politologica [online]. Charles University, 2020, 12(2), 41-44 [cit. 2023-03-31]. ISSN 1804-1302. Dostupné z: doi:10.14712/1803-8220/10_2020

POPPER, Karl R. (Karl Raimund). The open society and its enemies. 1 vyd. New York: Routledge, 2008, 2 sv. ISBN 978-0-415-23731-4.

POUPEROVÁ, Olga. Vývoj právní úpravy vydávání tisku na našem území. Mediální studia [online]. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, 2013, 7(1), 40-57 [cit. 2022-12-21]. ISSN 1801-9978. Dostupné z: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=161209>

SANTAYANA, George. Reason in Common Sense: The Life of Reason Volume 1. 1 vyd. USA: Dover Pubns, 1611. ISBN 0486239195.

ŠTEFANICA, Ján. Aplikácia skutkovej podstaty urážky prezidenta republiky podľa § 11 zákona č. 40/1923 Zb. v I. ČSR. Acta Iuridica Olomucensia [online]. Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2013, 8(1), 105-115 [cit. 2022-12-04]. ISSN 1801-0288.

VOJÁČEK, Ladislav. Urážky, pomluvy, nactiutrhání: ochrana cti v československém trestním právu. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, 503 s. ISBN 80-86861-51-1.

VRÁNA, David. Vývoj československého opevnění. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 59 stran, 2017.

WAGNEROVÁ, Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK a Ivo POSPÍŠIL. Listina základních práv a svobod: komentář. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, xxv, 906 s. ; 24 cm. ISBN 978-80-7357-750-6.

ŽÁČEK, Pavel. Tiskový pořádek před 15. březnem 1939. Cenzurní opatření za zvýšeného ohrožení republiky. Paměť a dějiny: PD [online]. Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, (2), 5-21 [cit. 2022-12-20]. ISSN 1802-8241.

4.3 Normativní právní akty a mezinárodní smlouvy

Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky. In: Sbírka zákonů České republiky, ročník 1993, částka 1.

Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky. In: Sbírka zákonů České republiky, 1998, částka 110.

Zákon č. 3/1863 ř.z., o tisku. In: Říšská sbírka zákonů, ročník 1863, částka 3.

Zákon č. 11/1918 Sb. z. a. n., o zřízení samostatného státu československého, In: Sbírka zákonů a nařízení státu československého, ročník 18, částka 11.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In: Sbírka zákonů České republiky, ročník 2009, částka 40.

Zákon č. 50/1923 Sb. z. a. n., na ochranu republiky, In: Sbírka zákonů a nařízení státu československého, ročník 1923, částka 50.

Zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích. In: Říšská sbírka zákonů. 1852, ročník 1852, částka 117.

Zákon č. 121/1920 Sb. z. a. n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky. In: Sbírka zákonů a nařízení státu československého, ročník 1920, částka 121.

Zákon č. 126/1933 Sb. z. a. n., kterým se mění a doplňují tiskové zákony. In: Sbírka zákonů a nařízení státu československého, ročník 1920, částka 126.

Zákon č. 131/1936 Sb. z. a. n., o obraně státu. In: Sbírka zákonů a nařízení státu československého, ročník 1936, částka 131.

Zákon č. 161/1894, jímž částečně zrušují, částečně mění se ustanovení tiskového zákona ze dne 17. prosince 1862, č. Ř.z. 6, a trestního řádu ze dne 23. května 1873, č. Ř.z. 119. In: Říšská sbírka zákonů, ročník 1894, částka 161.

Zákon č. 300/1920 Sb. z. a. n., o mimořádných opatřeních. In: Sbírka zákonů a nařízení státu československého, ročník 1920, částka 300.

Zákon č. 352/2001 Sb., o užívání státních symbolů České republiky a o změně některých zákonů, ve znění k 3.12.2022. In: Sbírka zákonů České republiky, ročník 2001, částka 134.

4.4 Judikatura

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 11.04.1933, Zm II 302/31. In: Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních : 4582-4893. 1934, ročník 1933.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 14.01.1925, Zm II 466/24. In: Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních : 1843-2227. 1925, ročník 1925, částka 1861.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 2.01.1925, Zm II 491/24. In: Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních : 1843-2227. Praha, 1926, ročník 1925, částka 1845.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 20.10.1927, Zm I 261/27. In: Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních : 2611-3030. 1928, ročník 1927, částka 2936.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 29.1.1925, Zm II 534/24. In: Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních : 1843-2227. 1925, ročník 1925, částka 1883.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 30.09.1927, Zm I 65/27. In: Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních : 2611-3030. 1928, ročník 1927, částka 2911.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 31.05.1927, Zm I 261/27. In: Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních : 2611-3030. 1928, ročník 1927, částka 2936.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 4.01.1935, Zm I 235/34. In: Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních: 5171-5474. 1936, ročník 1935, částka 5173.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 5.02.1925, Zm II 602/24. In: Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních: 1843-2227. Praha, 1926, ročník 1925, částka 1890.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 9.12.1929, Zm I 417/29. In: Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních: 3365-3729. 1930, ročník 1929, částka 3696.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17.2.2010 Pst 1/2009–348 In: Sbíрка rozhodnutí Nejvyššího správního soudu 2169/2011 Sb.

Nález Ústavního soudu ze dne 15. 3. 2005, sp. zn. I. ÚS 367/03. In: Sbíрка nálezů a usnesení ÚS, 36/2005. 2005, ročník 2005, 57/2005.

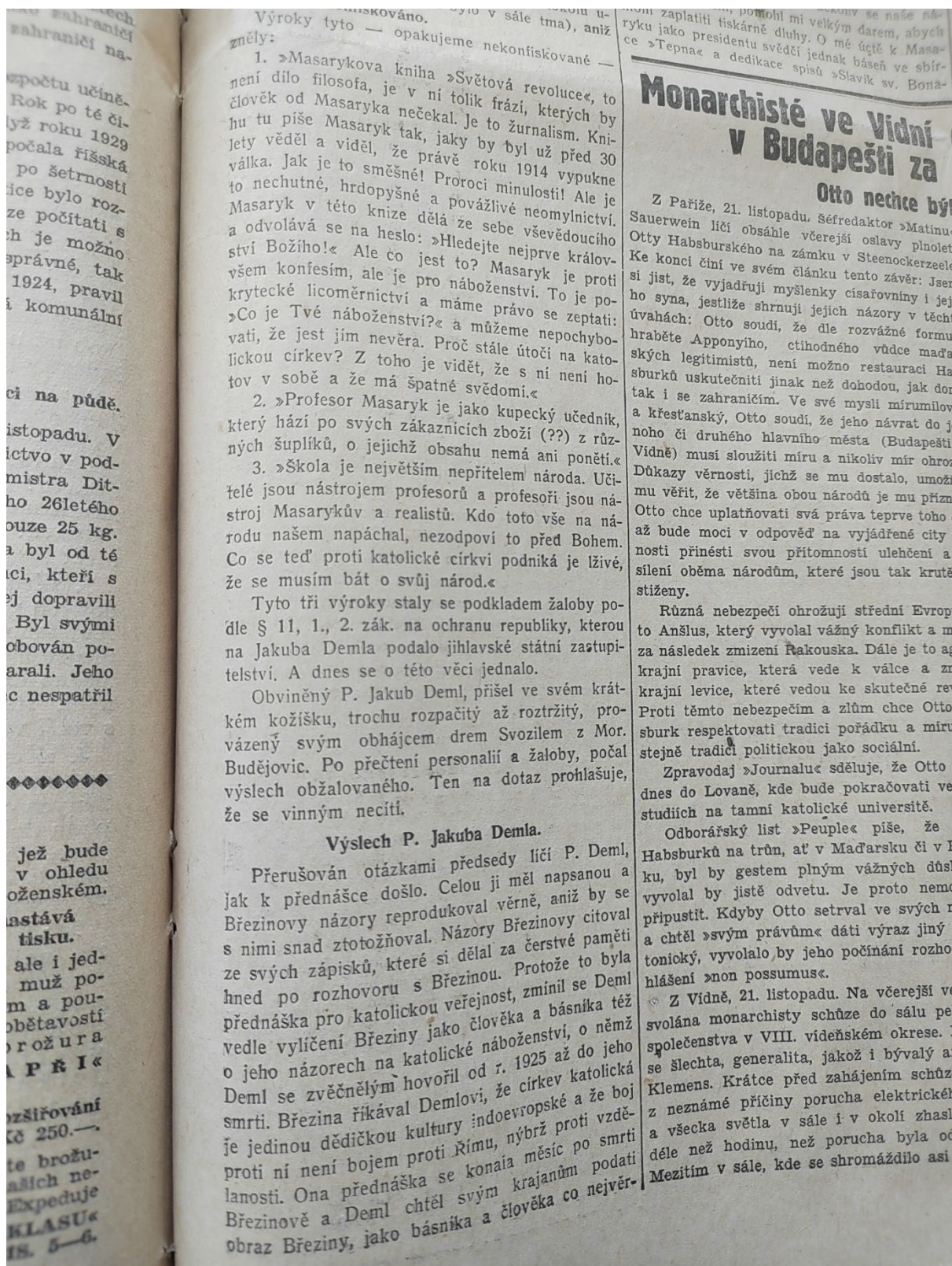
Nález Ústavního soudu ze dne 20. 5. 2014, sp. zn. IV. ÚS 1511/13. In: Sbíрка nálezů a usnesení ÚS. 2014, ročník 2014, 73/20.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, 7.12.1976, sp. zn. 5493/72, Handyside a ostatní proti Spojenému království, anglicky.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, 23.5.1991, sp. zn. 11662/85, Oberschlick proti Rakousku, anglicky.

5 Přílohy

5.1 Příloha č. 1 – Lidové listy

5.2 Příloha č. 2 – Tabulka počtu usnesení

Tabulka počtu usnesení imunitního výboru Národního shromáždění v letech 1920–1925

Typ	I/19	Column	19212	19213	Column6	Column7	Column8	Column9	Column10	Column11	Column12
podíl ZnOR								14%	40%	45%	57%
počet zpráv	2	18	13	7	5	12	22	22	191	62	99
z toho zákon na OR	--	--	--	--	--	--	0	3	76	28	56
z toho vyhověných							0	0	21	5	9
zasedání shromáždění	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII IX	X	XI	
kalendářní rok	1920		1921		1922		1923			1924	1925
volební období	období 1920–1925										
	dekem zpráv		396								
	z toho ZnOR		163								
	podíl		41%								

5.4 Příloha č. 4 – Rudé právo ze dne 22. září 1938

RUDÉ PRÁVO

ÚSTŘEDNÍ ORGÁN KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA
(SEKCE KOMUNISTICKÉ INTERNACIONÁLY) «PROLETÁŘI VŠECH ZEMÍ, SPOJTE SE!»

Cena 40 hal.

Ve čtvrtek

22. září 1938.

Číslo 223.

Ředitel: JÁN ŠVEJDL. — Zástupce ředitelů: EDUARD URK. — Majitel a vydávající: Fr. Votěcha, odpovědný redaktor: Jindř. Španěl. — Druhotní redakce a administrace: Praha-Karlín, Břichovská ulice 12. Telefon: redakce 217-22, editura 202-41-22. — Vychází denně s výjimkou pondělí. — Předplatné: 3 měsíce Kč 3,00, vkladní účtenka Kč 2,00, vkladní a měsíční Kč 13,50, do čtyř měsíců Kč 22,00. — Tiskárna: Hoffmann Praha-Karlín. — Dobbědání poštovní známky 5.

T. G. MASARYK:

**Raději v boji zemřít
než žít v otroctví!**

President Beneš:

»Presidento Osvoďdíteli, Vaše-
mu odkazu VERNÍ ZOSTANEME!«

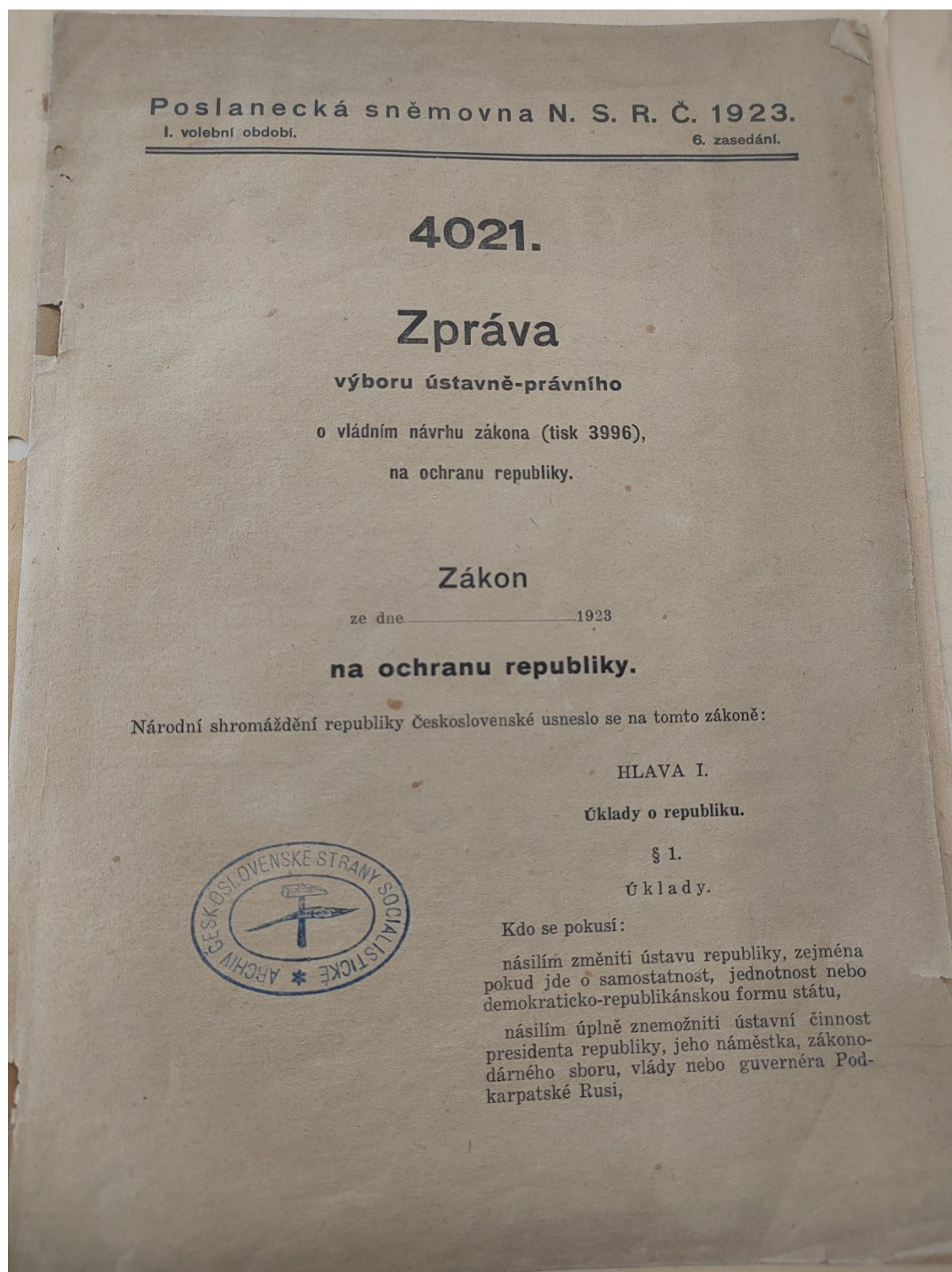

**NÁŠ VOJÁK
hotov
k obraně!**

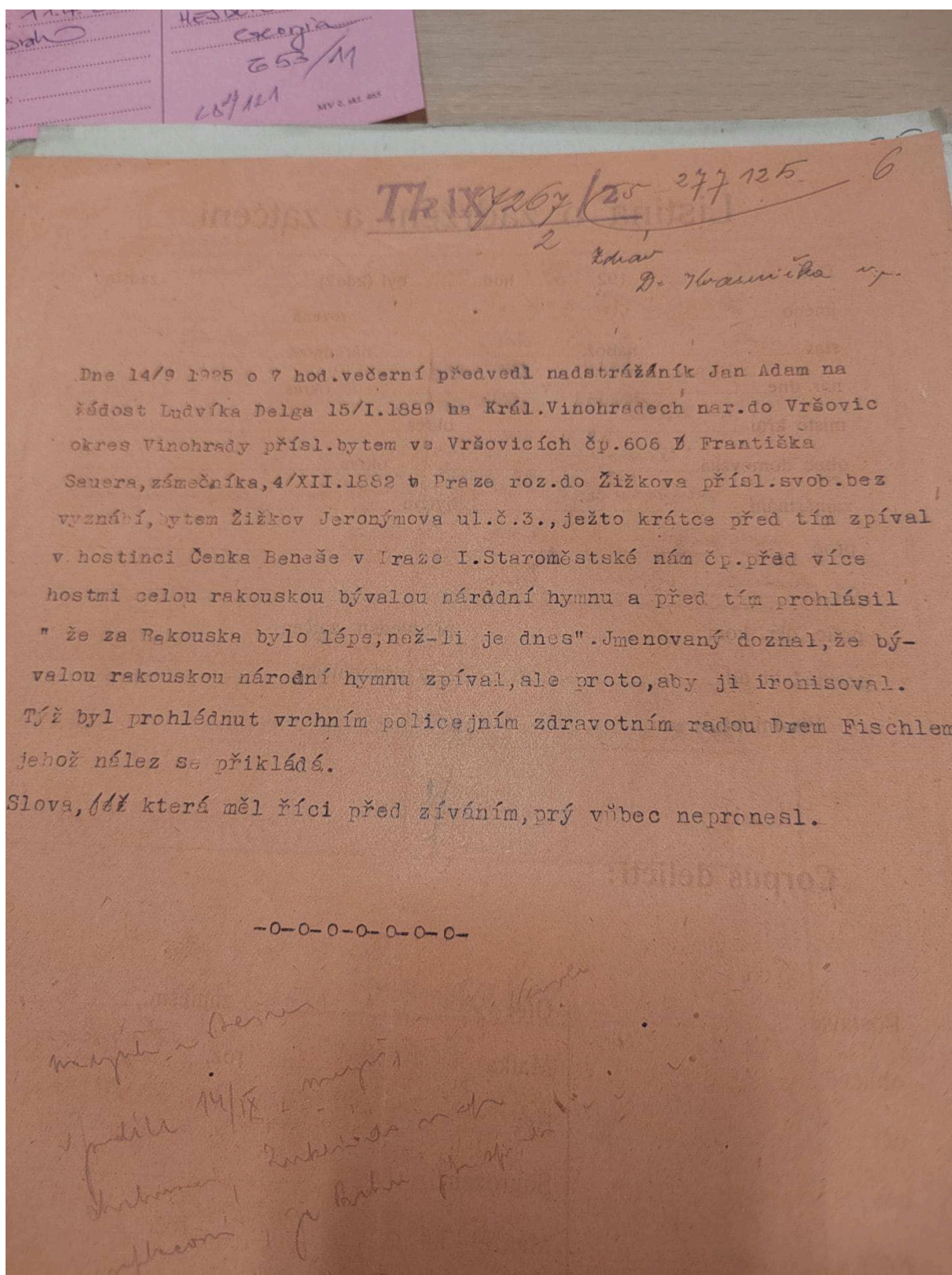
Dosud žádná odpověď Prahy

V Praze 21. září — Úředně se oznamuje, že odpovědní nota československé vlády na demarši diplomatických zástupců Velké Británie a Republiky francouzské v Praze u vlády československé nebyla dosud doručena a nemohla být doručena, protože jednání vlády a politických činitelů není skončeno.

5.5 Příloha č. 5 – Zpráva výboru ústavně-právního o vládním návrh zákona

5.6 Příloha č. 6 – Spis 1

5.7 Příloha č. 7 – Spis 2

Značka spisová **9**

Tr XIII 3509/25

Zemský trestní soud v Praze.

Oddělení č. XIII,

Spisy trestní věci

<i>Anna</i>	Vazba: od	hod. do	hod.
<i>Čatlová,</i>	Vazba: od	hod. do	hod.
<i>§ 14 č. 4 zák. z 9/II. 1923</i>	Vazba: od	hod. do	hod.
<i>č. 50 st. z. a. n. a. n. a. n.</i>	Vazba: od	hod. do	hod.
	Vazba: od	hod. do	hod.
	Vazba: od	hod. do	hod.
	Vazba: od	hod. do	hod.
	Vazba: od	hod. do	hod.

Věci doličné čís. 1.: Soudní depositum čís. 1.:

Likvidace čís. 1.: Postoupení spisů čís. 1.: **16**

Zatykač (Pátrání dle § 413 tr. ř.) ze dne čís. 1.:

Obnoven dne čís. 1.: Odvolán dne čís. 1.:

Čís. St. **6439/25** Seznam nákladů čís. 1.:

Odevzdáno **1925**

Budiž uschováno do **1955**

Značka spisová **Tr XIII 3509/25**

XIII-3

Jedn. ř. č. 57e. (Obálka spisová ve věcech trestních.)

5.8 Příloha č. 8 – Fotografie z bádání v Národním archivu a Státním oblastním archivu

Prečti a del dále!

Naši politické veřejnosti! Příslušníkům československé strany socialistické! Všemu pracujícímu lidu!

«Lid je jediný zdroj veškeré státní moci v republice československé.»

(§ 1 ústavní listiny.)
«Slibují, že budou věrní republiky československé a že budou zachovávat zákony a mandát svůj zastávat podle svého nejlepšího vědomí a svědomí.»

(Slib poslance § 22 úst. listiny.)
«Členové Národního shromáždění nemohou být vůbec stíháni pro své hlasování ve sněmovně nebo ve sněmovních výborech.»

(§ 23 ústavní listiny.)

«Socialisté a demokraté, kteří mají v úctě vůli lidu, nemohli již mlčet k tomu, že demokracie v republice československé od vzniku úřednické vlády byla každým dnem snižována a upadála. Při lidu schvalovali osnovy zákonů, připravované anony, tyto osnovy byly pak klubům poslanců většinou a výkoným výborům jejich stran zručovány.»

Každým dnem se zaslouval tento režim oligarchie, vedený vrchní demokracie byla již jen pouhou maskou.

Proti těmto poměrům bojovali jsme vždy a všude, kde jsme byli a měli možnost se vyslovit a jednat.

Oligarchie ve státě odstranila ve skutečnosti svobodu poslanců a ústavních činitelů. Oligarchie ve straně se postavila proti ptání straníků a cynicky odhývala usnesení sjezdu zastupitelstva a četných organizací strany.

Proti tomuto systému byl nutný boj, protože každá despotie je podouška reakce, rostoucí u nás každým dnem.

Svoji existenci odvodňovala oligarchie tato nebezpečím krize v koalici, aby rozkládala demokratické organizace, ubíjela politický zájem v lidu a tak připravovala skutečnou krizi státu.

Proto jsme nemohli mlčet, proto jsme byli nuceni lidu odhalit pravý stav.

strhnout masku demokracie s obličejem oligarchů.

Jako předloha pro zákon na ochranu republiky sloužil reakční výbor byrokratů, podle něhož měly být odstraněny i mnohé svobody občanské, ústavou zaručené. Program čel. strany socialistické i usnesení jejího zastupitelstva z 28. září 1922 zavazoval nás, nepřipustití žádného zákona výjimečného, žádného zákona. «Jmž dotčený by byly svobody a práva zaručená ústavou». Tomuto věrní přičiňovali jsme se vytvářele se svými klubovními kolegy drem Patejdem a Hrušovským — jediní z koaliciálních poslanců z celé sněmovny — o to, aby nebylo výjimečného zákona, ale

aby právní ochrany v republice potřebné se dostalo vážným a moderním zákonem unifikačním, který by sjednotil dosud rozdílná a zastaralá ustanovení právní

původu jednak rakouského, jednak maďarského.

O to jsme se snažili již v předporáčích, nežli návrh vůbec došel do sněmovny, opatřili jsme text připravované jeho osnovy; výboru a v jeho subkomitětu, a podrobilo se opošení z důvodů politických se projednávání zákona neúčastně vůbec — zbavit předlohu tímto úplné povahy zákona výjimečného.

Klub naší strany o tuto tak důležitou předlohu zákona se vůbec nestaral.

Od té chvíle, co vládní návrh byl rozdan ve sněmovně, jedni o ni, a to zase jen k našemu popudů, pouze jednatel těsně před schůzí sněmovny, ve které se o zákonu jednalo a hlasovalo.

Protoložka zákona, jak vyšel z ústavního výboru, přes korektury dosud na předlohu provedené, v některých ustanoveních svých byl «slibný» a pro socialisty též nepřijatelný, ohlíželi jsme k němu v této první a jediné schůzi klubovní, a to i vzhledem k změnám návrhu, jež jsme pak v plné schůzi sněmovny také podali. Pokládali jsme to za svoji povinnost, neboť kdybychom před tím zákonem dávali přednost horšímu, nevykonal bychom svého mandátu podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, jak veli nám naše ústava, ale zikazuje koalici a její přitvářené výbor.

Podle usnesení klubovního byl povinen předseda našeho klubu jednati s ostatními koalovanými stranami i přijeti alespoň nejpodstatnějších z našich pozměňovacích návrhů. Kdyby se tak bylo opravdu a svědomitě stalo, nebylo by došlo k našemu samostatnému postupu ve sněmovně. Ze nám opravdu šlo jen a jen o zlepšení zákona a o žádné zálibnosti a cíle vedlejší jest viděti z toho, že jsme se zast. soc. demokracie drem Meissnerem se vážně dohodali a již i také dohodli, na kterých návrzích trváme a jaké modifikace bychom případně snesli i v těchto návrzích. Vše byla již dednána.

Kdyby byli zástupcové klubu československých socialistů ve výborech stran koalovaných (v pěctce a desíctce) věrně mlít to, co celý klub jim uložil ze sobě hlasováním pro příslušný návrh uložili sami, kdyby se již tyto zástupci našeho klubu sá proti usnesení vlastního klubu postavili, byla by i tato naše úcta za zlepšení zákona veda k ní a nedošlo by k takovým důstům v klubu a ve sně.

Tam tedy třeba dáti pravě vinníky rozkolu a naše vylouč z klubu i ze strany jest trestem nikoliv to, že náš pozměňovací návrh podepsal několik nekoalovaných poslanců socialistických, nýbrž za to, že jsme svým počem zmařili přijeti drakonického a výjimečného zákona, jak původně byl politický gurgury z pětky připraven.

Provedte na schůzích organizací strany o našem projevu podrobnou debatu! Projevy svého mínění posílejte na adresu: Dr. B. Vrbanský, Smíchov, Kartouzská 5. Píšte i jednotlivci!

Jednání o našich pozměňovacích návrzích zakázali sí ve výboru koalice přímo ministr mssr. Šramok. To nutno také veřejně povědět, aby bylo zcela jasno, komu že to byla obětována jednota socialistického politického klubu a socialistické strany.

A proč asi? Vždyť kdyby šlo tím. Ldoli vylučovali, skutečně jen o věc, to jest o vyloučení tohoto formálního korporu, v němž jsme se octli ke klubovní většine svým odlišným hlasováním, nebyli by sáhlí ke krajnímu protičkání vyloučení. Neke vyloučení z klubu a ze strany je tedy jen dalším útokem na demokracii a na zdravý rozum.

O podpisu nestraníků na naše návrhy jsme požádali, protože bylo vyloučeno, aby po zamítavém rozhodnutí koalice ostatní členové našeho klubu na naše návrhy přijali podpisy své, jež jsme podle jedného článku sněmovny požadovali. S nikým jsme se nepospojvali, neboť společenská závaznost je věcí ve sněmovně obvyklou a nikdy se za projevy spoluzájemci nepospojvali a nepospojovat.

My vyloučení stojíme dále na západě strany, kterou jsme spojili, kdož nás vylučují, že program strany a jejího zastupitelstva bédáme opravdové,

nikoliv jako skupina druhá, která připouští (viz «České slovo» z 8. března), že v boji nikdy se neptá po věcných důvodech, na parlamentní tribuně nerozhodují žádné argumenty a zásady a hlavním elementem politického života jsou jen zájmy. Zde lišíme se velmi podstatně a tyto zásadní věci si také vybojujeme. Z usnesení výkoného výboru strany, které považujeme za nespravedlivé a nesprávné, odvoláváme se k zastupitelstvu své strany.

Musili jsme se již ozvat, musili jsme veřejně k straníkům promluvit.

Ze vlády oligarchie nebyly uskutečňovány oprávněné požadavky pracujícího lidu. Ze vlády oligarchie bylo obroženo vše to, co proletariát od převratu získal a si vydobyl. Ze vlády oligarchie nebudou také požadavky pracujícího lidu uskutečňovány ani v budoucnosti.

Demokracie musí se ujmouti svých práv, daných ústavou.

Socialisté nesmějí jen poslouchat a dát se vodit, musí sami myslit, tvořit a rozhodovat. Na vás, sestry a bratři, záleží, chcete-li mít stranu opravdu svěprávnou, demokratickou a socialistickou nebo bezmocné, kasárrensky oviadnuté, seviceně oddily vodňných a sváděných nevolníků, kteří nevědí, kam jsou voděni a proč.

Kdož souhlasí s postupem většiny poslanců našeho klubu a výkoného výboru strany, již promluví.

5.9 Příloha č. 9 – Seznam použitých zkratk a definičních termínů

ČR = Česká republika

ČSR = Československá republika

LZPS = Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky. In: Sbírka zákonů České republiky. ročník 1993, částka 1.

Prvorepublikové právo = právo platné v období existence Československé republiky od roku 1918 do roku 1938

Sb. z. a. n. = sbírka zákonů a nařízení

Sb. = sbírka zákonů

Ústavní listina = Zákon 121/1920 Sb. z. a. n, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky

Ústavní soud = Ústavní soud podle Ústavy České republiky